

KÉT ÚR SZOLGÁI. A KÖZVÁLLALATOK VEZETŐ TISZTSÉGVISELŐINEK FELELŐSSÉGE*

Fézer Tamás¹

A vezető tisztségviselők belső felelősségének alapvonásai

A jogi személyek cselekvésének megtestesítője a jogi személy vezető tisztségviselője. A vezető tisztségviselő belső viszonylatban az ügyvezetés, külső relációban a képviselő feladatait ellátó személy, akinek cselekvése jellemzően a jogi személynél kerül betudásra, azaz az általa kötött szerződések a jogi személyt kötelezik, a szerződések megszegéséből a másik szerződő félnél beálló károk tekintetében is a jogi személy kártérítő felelősségét állapítja meg a társasági jog. A gazdasági társaságok vezető tisztségviselőinek felelősségét azonban a társasági jog a XXI. századtól kezdődően hazánkban is több síkon közelíti meg. A belső felelősség körében a vezető tisztségviselő tagokkal, részvényesekkel, tágabb értelemben a társasággal szembeni kötelezettségiszegéseire alapított felelősségi esetkörökre koncentrál. A külső felelősség a társaságon kívüli harmadik személyek – hitelezők és kívülállók – kontraktuális és deliktuális viszonylatban elszenvedett kárából kiindulva határozza meg a vezető tisztségviselő személyes vagy éppen közvetett felelősségének eseteit. A két felelősségi kör között azonban szoros összefüggés mutatkozik. Amennyiben ugyanis a vezető tisztségviselő eljárásának következtében a jogi személy kártérítési felelősséggel tartozik, a kártérítési kötelezettség teljesítését követően a jogi személy vélhetően megpróbálja a belső felelősség szabályai szerint ezt a veszteséget a vezető tisztségviselővel megtéríttetni, vagy éppen a vezető tisztségviselőt ezen magatartása miatt más módon szankcionálni (pl. visszahívják pozíciójából, javadalmazását csökkentik). A belső és külső felelősség közötti kapcsolat azonban ki is merül ebben a teleologikus megközelítésben, ugyanis a jogi felelősség e két dimenziója meglehetősen távol áll egymástól, az eltérő dogmatikai és normatív alapok okán.

A vezető tisztségviselő eljárása következtében, szerződésszegés miatt kárt szenvedő harmadik személyek a Ptk. (2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről) 6:142. §-ában szabályozott, a szerződésszegés tényén és a szerződésszegésért nem felelős fél oldalán bekövetkezett kár, valamint a kettő közötti okozati összefüggést előtérbe helyező objektív felelősségi rend keretében érvényesíthetik igényüket a jogi személlyel szemben. A jogi személy a vezető tisztségviselővel szemben a Ptk. 3:24. § értelmében ugyanúgy a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályait alkalmazva fordulhatna szembe, azonban ezen belső felelősségi esetkör számos értelmezési nehézséget is felvet. Mivel a vezető tisztségviselőt a jogi személyhez fűző szerződéses kapcsolat – megbízási szerződés vagy munkaszerződés – értelemszerűen nem határozhatja meg teljes pontossággal a szolgáltatás tárgyát, az ügyvezetés keretébe tartozó tevékenységeket, így a bíróságok a vezető tisztségviselő jogi személlyel szembeni felelősségét az adott esetre vonatkoztatva csupán általános, a jogviszony jellegéből adódó kötelezettségek megsértését vizsgálva tudják csak megállapítani. A belső felelősség körében ugyanis különös jelentősége van olyan, jogi

*A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia és a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar közös, MTA–DE Közzolgáltatási Kutatócsoportjának a Területi közzolgáltatások szabályozásai című projektje keretében készült. A projekt leírására l.: Horváth M.T.: Szempontok a területi közzolgáltatások regulációs változásainak vizsgálatához. In: HMT (szerk.): *Kilengések. Közzolgáltatási változások*. Budapest: Dialóg Campus, 2013. 9–25. old.

¹Fézer Tamás, habil. egyetemi docens, DE-ÁJK

kötelezettségeken túlmutató elvárásoknak, mint a jogi személyhez való lojalitás vagy éppen az üzleti alapon nyugvó, jogi személy érdekében álló, gazdaságilag indokolható döntés követelményének (*Business Judgment Rule*) való megfelelés.

A vezető eljárásával szembeni követelmények, elvárások

A társasági jog klasszikusan magánszférára vetített szabályai körében is találkozunk ellentmondásos helyzetekkel a gyakorlatban, amikor a lojalitás vagy az üzleti alapon nyugvó döntés követelményének való megfelelést vizsgálják a bíróságok. Ennek iskolapéldája az az eset, amikor a társaság tagjainak/résztvényeseinek az érdekei egy idő után függetlenednek a társaság érdekeitől, és a vezető tisztségviselő abban a paradox helyzetben találja magát, hogy a társaság profitorientált érdekeinek egyébként megfelelő, azt szolgáló magatartását a vele szemben szankcionálási jogkörrel rendelkező legfőbb szerv – a tagok, részvényesek összessége – szerződésszegőnek, a lojalitás követelményébe ütközőnek találja, és ezért kíván vele szemben kártérítési igényt érvényesíteni. A bírói gyakorlat Magyarországon a lojalitást és az üzleti alapon nyugvó döntés követelményének való megfelelést jellemzően a társaság szemszögéből vizsgálja, annak a társaságnak a szempontjait és motivációit előtérbe helyezve, amely alapvetően – lévén szó forprofit jogalanyról – az üzletszerű gazdasági tevékenység folytatása során elérhető legnagyobb nyereséget tekinti elsődleges célnak.

A közzállalatok (a közszféra szereplőinek tagi részvételével alapított és működő gazdasági társaságok) vezető tisztségviselői vonatkozásában ezek a belső felelősség alapját adó követelmények azonban sokkal összetettebbek. A közszereplő tag elvárásai, érdekei ugyanis szükségképpen túlmutatnak a gazdasági társaságok tulajdonosainak érdekeit és általában a gazdasági társaságok érdekeit egyébként jellemző nyereségorientált motívumokon, hiszen gyakran a közszolgáltatások meghatározott színvonalon történő megvalósítására, biztosítására irányuló (köz)érdek kerül előtérbe. Ez a sajátos cél furcsa kollíziót mutat a társasági jog rendszerével. Bár a társasági jogban is ismert a nonprofit gazdasági társasági forma (Ctv. 9/F. §), azonban ennek lényegét elsősorban nem a tevékenység profittermelésre alkalmatlan jellege, sokkal inkább a tevékenységgel elért nyereséget terhelő visszaforgatási kötelezettség adja. A közzállalatok ezzel szemben igen gyakran forprofit gazdasági társaságok (pl. MÁV-Start Zrt., Magyar Posta Zrt.), ahol a pozitív adózott eredmény felhasználásával kapcsolatban semmi nem tiltja, hogy azt osztalék formájában a tagok (köztük a közszféra szereplői) részére fizessék ki.

A közszolgáltatást nyújtó közzállalatok körében azonban a társaság és a tagok érdekei mellett egy harmadik, adott esetben az előző két szereplő érdekével is ellentétben álló érdekkör azonosítható: a társaságon kívüli személyek, a közszolgáltatás igénybe vevőinek a szolgáltatás megfelelőségéhez, folyamatos és biztonságos nyújtásához fűződő érdeke, melyet akár a köz érdekeként is azonosíthatunk. A társasági jog ennek ellenére normatív szinten nem határoz meg eltérő követelményeket és elvárásokat a közzállalatok vezető tisztségviselőivel szemben. A vezető tisztségviselő ugyanakkor kerülhet olyan helyzetbe, amikor az ügyvezetés körében kifejtett tevékenysége bár a köz érdekét szolgálja, a társaság alapvetően profitszerzésre kihegyezett érdekeivel mégis ellentétben áll. Példa lehet erre az az eset, amikor a piacon egyébként monopol vagy gazdasági erőfölényes helyzetben lévő közzállalat szolgáltatása tekintetében meg nem térülő vagy csupán nagyon hosszú távon megtérülő kiadásokat foganatosít. A közszolgáltatás nyújtásának színvonala ennek következtében javul, a társaság nyeresége azonban vélhetően csökken majd, és a gazdasági racionalitásnak – az üzleti alapon nyugvó döntés követelményének – nem feleltethető meg a vezető tisztségviselő magatartása.

Felmentvény

Az érdek-kollízió feloldására több lehetőség kínálkozik. Az egyik megoldás, hogy a társasági jog keretei között elérhető intézményeket segítségül hívva jutunk el a vezető tisztségviselő felelősség alóli mentesüléséhez. Ennek kézenfekvő megoldása a felmentvény (Ptk. 3:117. §) intézményének alkalmazása, mely lehetővé teszi, hogy a társaság legfőbb szerve a beszámoló elfogadásával egyidejűleg az előző üzleti évben kifejtett ügyvezetési tevékenység megfelelését megállapító felmentvényt adjon a vezető tisztségviselő számára. A felmentvény kizárja annak a lehetőségét, hogy az érintett időszak vonatkozásában később a társaság mégis igényt érvényesítsen a vezető tisztségviselővel szemben, feltéve, hogy a felmentvény megadásának alapjául szolgáló tények és adatok a valóságnak megfeleltek és teljes körűek voltak. A felmentvény azonban feltételezi, hogy a közszereplő tag érdekei megegyeznek a közérdekkel, azaz a közszolgáltatás minél magasabb színvonalon történő megvalósítását helyezik előtérbe, és a profitorientált szemlélet ehhez képest csak másodlagosan vagy éppen egyáltalán nincsen jelen. Olyan helyzetekben, amikor a közszereplő tag érdekei nem azonosulnak a közérdekkel, a felmentvény hatástalan marad.

Az üzleti alapon nyugvó döntés követelményének átértelmezése

A másik lehetőség az üzleti alapon nyugvó döntés követelményének többsíkú értelmezésében rejlik. Míg a privátszféra társaságai körében az üzleti alapon nyugvó döntés követelményét a profitszerzéssel azonosítjuk, addig a közvállalatok tekintetében célszerűnek mutatkozik egy tevékenység orientált megközelítés. A közszolgáltatást nyújtó közvállalatok bár látszólag gazdasági tevékenységet végeznek, ez a gazdasági tevékenység hazánkban nagyon gyakran egy erősen torzult piacon jelenik meg. A monopol vagy gazdasági erőfölényes helyzet a közszolgáltatást, a közvállalat tevékenységi körét új megvilágításba helyezi, így az üzleti alapon nyugvó döntések kiindulópontját a közszolgáltatás jellege kell, hogy meghatározza. Még ha a fenti példában írt, szolgáltatás színvonalát növelő beruházás vagy intézkedés ellent is mondana egy magánvállalat üzleti érdekeinek, a közvállalat esetében racionális, a privát szektorhoz képest torzult üzleti alapokkal semmiképpen sem szembehelyezkedő.

Összegzés

Véleményünk szerint bár a közvállalatok vezető tisztségviselőinek felelősségét is a magánvállalatok vezető tisztségviselőinek felelősségére vonatkozó, alapvetően magánjogi normák mentén kell megítélnünk, a két szektorban tevékenykedő vezető tisztségviselőkkel szembeni elvárások közötti racionális különbségtétel érdekében egy teleologikus értelmezést tartunk a leginkább elfogadhatónak. Ez a teleologikus értelmezés a tevékenység sajátosságai alapján tud különbséget tenni a felelősség kérdésében mércét mutató követelmények meghatározásában, és az üzleti alapon nyugvó döntés és a lojalitás követelményének értelmezése során a közvállalatok vezető tisztségviselőit a közérdek kiszolgáltatásának kötelezettségével terheli. A vezető tisztségviselők belső felelősségének célorientált felfogása nem idegen a magyar bírói gyakorlattól sem. Az üzleti alapon nyugvó döntés követelményét ugyanis nem lehet kizárólag a veszteségből kiindulva megítélni, az ésszerűen vállalható üzleti kockázatokat a társaság által folytatott tevékenység és az annak háttérét adó piaci környezet határozza meg (BH 2004.372.). Ezt az értelmezést elfogadva pedig már nem is állíthatjuk, hogy a társasági jog magánjogi normáival szembe helyezkedő rendszert állítottunk fel a közvállalatok vezető tisztségviselői vonatkozásában.